КРИТЕРІЇ ПРАВА НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ



Третяк Тарас Олексійович
кандидат юридичних наук
доцент кафедри земельного та аграрного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

1.В законодавстві і практиці України діє принцип процесуальної заінтересованості, зміст якого полягає у тому, що лише особа, права чи охоронювані законом інтереси якої порушено, має право на звернення до суду за захистом (частина перша ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 № 1618-IV [20]; частина перша ст. 6 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV [21]; частина перша ст. 1 Господарського процесуального кодексу України від 06.11.1991 № 1798-XII [9]). Саме дія цього принципу надає виняткової актуальності дослідженню критерії суб'єктивних прав, адже встановлення цих критеріїв дозволяє: встановити момент порушення суб'єктивного права і відповідно момент виникнення права на його захист. Знання критеріїв права дозволяє також з'ясувати обсяг свободи, яка гарантується відповідним суб'єктивним правом.

Практична важливість дослідження критеріїв права на екологічну безпеку [29] пояснюється також і тим, що обов'язками, які кореспондують цьому праву, як правило, є обов'язки у сфері здійснення господарської діяльності, пов'язані з обмеження викидів, скидів на інших негативних впливів на довкілля. Такі обов'язки є частиною правил ведення господарської діяльності. Порушення цих правил може бути підставою для застосування адміністративно-господарських та інших санкцій.

2. Критерії права на екологічну безпеку вже були предметом наукових досліджень. Одним із перших дослідників критеріїв права на сприятливе довкілля є Ю.С. Шемшученко. У своїх роботах вчений пропонував вважати критеріями права на сприятливе довкілля санітарно-гігієнічні нормативи концентрацій забруднювальних речовин у воді, повітрі, ґрунті [31 с. 19-20, 32 с. 123]. Також Ю.С. Шемшучено звернув увагу і на окремі вади цих нормативів як критеріїв права на сприятливе довкілля [31 с. 21-22].

Останніми роками було написано значної кількості наукових робіт, присвячених цьому питанню. Значної уваги критеріям права на екологічну безпеку присвятив у своїх роботах Андрейцев В.І. На його думку критеріями

© Третяк Т.О.

права на екологічну безпеку є нормативи екологічної безпеки [2 с. 211, 212], якими вважаються нормативи гранично-дозволених концентрацій забруднювальних речовин у воді, повітрі, ґрунті, гранично-дозволені рівні акустичного, електромагнітного впливу [2 с. 211]. Такої думки дотримується і Анісімова А.П. [3 с. 31].

На думку В.Л. Бредіхіної критеріями права на екологічну безпеку є нормативи якості довкілля, гранично-дозволені нормативи впливу на довкілля, санітарно-гігієнічні нормативи [6 с. 31]. В одній із своїх більш пізніх робіт В.Л. Бредіхіна зазначала, що «*ефективність забезпечення екологічної безпеки населення може визначатися за допомогою сукупності показників: об'єктивного стану здоров'я населення, що мешкає у певній місцевості; ... якості навколишнього природного середовища та його компонентів на цій території, ... ступеня реальної реалізації таких правових можливостей, що надає законодавство громадянам у сфері екологічної безпеки ...* » [7 с. 21]. Чи є ці показники критеріями права на екологічну безпеку, чи це лише показники ефективності механізму правового забезпечення цього права, залишається незрозумілим.

Васильєва М.І. пропонує вважати «… *здоров'я довкілля (живої природи) показником (ознакою) його сприятливості для людини, і відповідно, порушення здоров'я довкілля повинні вважатися посяганнями на об'єкт права громадян* … [на сприятливе довкілля]» [8 с. 88].

Незважаючи на значну кількість досліджень критеріїв права на екологічну безпеку та істотність досягнутих результатів, залишається невирішеною низка проблем, що потребують подальшого дослідження.

3. Критерій права на екологічну безпеку складаються з двох частин. Перша частина – це вимоги екологічної безпеки, закріплені у нормативно-правових актах. У разі порушення цього критерію, порушник спричиняє негативного впливу на потерпілого, у якого вникає право вимагати припинити такого впливу. Зупинимося на аналізі вимоги нормативно-правових актів у сфері екологічної безпеки як критерію права на екологічну безпеку.

Традиційно право на екологічну безпеку розглядають як право на довкілля певної якості, тому критеріями права на екологічну безпеку вважаються нормативи якості довкілля. До нормативів якості довкілля належать: нормативи гранично-дозволених концентрацій хімічних речовин у довкіллі (далі - ГДК), нормативи гранично-дозволених рівнів фізичного та іншого впливу (далі - ГДР) [32 с.123, 31 с. 19-22] та нормативи гранично-дозволеного вмісту хімічних речовин у продуктах харчування (далі - ГДВ) [15 с. 10].

Питання про те, чи є критеріями права на екологічну безпеку нормативи, що регулюють обсяги викидів чи скидів забруднювальних речовин зі споруд (нормативи граничнодопустимих викидів (далі - ГДВ) та нормативи граничнодопустимих скидів (далі - ГДС) є спірним в юридичній літературі. Особливість ГДВ та ГДС полягає у тому, що вони регулюють обсяг забруднювальних речовин, що викидаються (скидаються) з екологічно-небезпечного обладнання. Їх перевищення ще не призводить до порушення вимог до якості довкілля. Саме ця обставина і спричинила розбіжності у підходах вчених до того чи вважати нормативи ГДВ чи ГДС критеріями права на екологічну безпеку. На думку Андрейцева В.І. «… *визначені екологічним законодавством екологічні нормативи, що передбачають гранично допустимі викиди та скиди, або тимчасово погоджені нормативи для деяких суб'єктів не пов'язуються із системою нормативів екологічної безпеки*» [2 с. 28]. Іншої думки тримається В.Л. Бредіхіна, на думку якої ГДВ та ГДС *«… є хоча і непрямим, але усе-таки важливим фактором, оскільки перевищення цих нормативів збільшує ризик забруднення довкілля, що фактично створює небезпеку для життя і здоров'я людини*» [5 с. 31].

Незважаючи на розбіжності у поглядах, обидва автори для встановлення того, чи порушено право на екологічну безпеку, аналізують вплив (в тому числі і можливий) на довкілля. Андрейцев В.І., підставно вважаючи що порушення нормативів ГДВ та ГДС ще не означають зміну довкілля до ступеня, коли воно вважається небезпечним, доходить логічного висновку, що ні ГДВ, ні ГДС не є критеріями екологічної безпеки і відповідно права на екологічну безпеку. Бредіхіна В.Л. напроти, вважає ГДС та ГДВ критеріями екологічної безпеки, тому що їх перевищення «*збільшує ризик забруднення довкілля*», тобто знову ж таки збільшу ризик змін у довкіллі.

На наш погляд, для того щоб правильно визначити роль тих чи інших нормативів у механізмі правого забезпечення права на екологічну безпеку потрібно ставити питання не про те, чи означає порушення тих чи інших нормативів негативні зміни у довкіллі (чи ризик таких змін), а чи впливає їх порушення на право на екологічну безпеку потерпілого. Зв'язок між нормативами ГДС та ГДВ з одного боку та правом на екологічну безпеку з іншого боку закріплено міжнародними нормативно-правовими та нормативно-правовими актами прийнятими в Україні. Прикладом першого нормативно-правового акта є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (далі – Оргуська конвенція) [16], ратифікована Законом України від

06.07.1999 № 832-XIV [11]. Статті 1 Оргуської конвенції формулює мету цієї конвенції і чітко пов'язує закріплені нею права (право на доступ до екологічної інформації; право на участь у прийнятті рішень, що стосуються довкілля; та право на доступ до правосуддя) з правом на безпечне довкілля. Для підтвердження цього висновку приведемо текст цієї статті

«***з метою сприяння захисту права кожної людини*** *нинішнього і прийдешніх поколінь* ***жити в навколишньому середовищі, сприятливому*** *для її здоров'я та добробуту, кожна зі Сторін гарантує права на доступ до інформації,* ***на участь громадськості в процесі прийняття рішень*** *і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень цієї Конвенції*».

Право на участь у прийнятті рішень з питань, що стосуються довкілля, досить часто полягає у гарантованій можливості людей, на яких може вплинути планована діяльність брати участь у формуванні умов дозволів. Значна частина нормативів ГДВ встановлюється у дозволі на викиди забруднювальних речовин стаціонарними джерелами. Як свідчить положення статті 1 Оргуської конвенції право на участь у формуванні умов дозволів надане з метою гарантування права на сприятливе довкілля. Не забезпечення можливості особам, на яких може спричинити негативного впливу планована діяльність, не дозволило б їм взяти участь у процесі встановлення умов такої діяльності, і тим самим їх було б позбавлено можливості підвищити рівень екологічної безпеки планованої діяльності. Таким чином, не забезпечення участі особам, на яких може вплинути планована діяльність, у процесі встановлення ГДВ (умов дозволу) не може не позначитися негативно на їх праві на екологічну безпеку. Вищевикладене дає підстави вважати нормативи ГДВ чи ГДС критеріями права на екологічну безпеку, поряд з нормативами ГДК, ГДР та іншими нормативами якості довкілля.

Такої ж можливості заінтересованим особам було створено і пунктом 5 Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ, організацій та громадян-суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали такі дозволи, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 № 302 [30], яким особу, що має намір отримати дозвіл на викиди забруднювальних речовин у атмосферне повітря, зобов'язано публікувати в місцевих друкованих засобах масової інформації повідомлення про намір отримати такий дозвіл із зазначенням адреси

місцевої державної адміністрації, до якої можуть надсилатися зауваження громадських організацій та окремих громадян.

Перевищення нормативів ГДК чи ГДВ чи інших вимог, ще не означають, що порушено право на екологічну безпеку позивача. Для того, щоб встановити таке порушення потрібно щоб відповідач вважався відповідальним за таке порушення. Відповідач, за загальним правилом, не є відповідальним за порушення правил екологічної безпеки, якщо він вжив всіх залежних від нього заходів для відвернення такого порушення.

Нормативно-правовим підґрунтям для такого висновку служить положення частини другої ст. 218 Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436–IV [19] (далі - ГК), згідно з якою «*учасник господарських відносин відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення*». Частиною правил ведення господарської діяльності є і вимоги екологічної безпеки. Ще до прийняття ГК Б.І. Пугінський та М.Д. Сафіулін звертали увагу на те, що «*під виною у господарській та юрисдикційній практиці розуміють випадок, коли виникли дві обставин, які дають підстави для притягнення до відповідальності: 1) боржник мав реальних можливостей для належного виконання обов'язку та 2) не вжив всіх необхідних заходів для недопущення порушення, відвернення шкоди*» [24 с. 217]. Тривалий час вважалося, що це правило дозволяє встановити вину учасника господарських правовідносин, як підставу для застосування відповідальності [4 с. 723, 23 с. 315-321]. На наш погляд таке правило є частиною критерія права на екологічну безпеку.

Правило про накладення відповідальності на порушника лише за умови, якщо він не вжив всіх залежних від нього заходів діяло також і в римському праві. Як правило, у римському праві відповідальність за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання наставала за умови вини боржника. Під виною малося на увазі не виконання (не дотримання) того, що вимагало право [вільне тлумачення 28 с. 284]. Римські юристи застосовували правило «*Si omnia quae oportuit, observavit, caret culpa*» (немає вини, якщо було виконано все, що вимагалося) [вільне тлумачення 28 с. 284] та «Culpam esse quod cum a diligente provideri poterit, non esset provisum» (вина є, якщо не особа не передбачила те, що дбайливий міг передбачити) [вільне тлумачення 28 с. 284].

За ступенем вини її поділяли на грубу необережність (culpa lata) та легку необережність (culpa velis чи просто culpa). Груба необережність чи груба

недбалість мала місце тоді, коли особа не забезпечила тієї міри дбайливості, якої можна вимагати від кожного (Lata culpa est nimia neglegentia, id est non intellegere quod omnes intellegunt (D. 50.16.213.2). – Груба вина – це надзвичайна недбалість, тобто нерозуміння того, що всі розуміють) [вільне тлумачення 28 с. 285].

Легка вина (culpa levis) має місце тоді, коли не забезпечено того ступеня дбайливості, яка властива доброму господарю, дбайливому голові сім'ї - bonus paterfamilias, diligens paterfamilias. Римські юристи виробили тип дбайливого старанного господаря — homo diligens et studiosus paterfamilias (D. 22. 3. 25), який і служив мірилом для визначення ступеня дбайливості боржника при виконанні зобов'язання і у зв'язку з цим, ступеня його відповідальності за вину [вільне тлумачення 28 с. 285]. Найбільш часто вина означала саме легку вина (culpa levis) [28 с. 286].

На наш погляд всі ці положення можуть бути застосовані не лише для встановлення порушення зобов'язального права, а і для встановлення порушення особистих немайнових прав.

4. Правило про те, що суб'єкт вважається відповідальним за порушення права на екологічну безпеку лише умови не вжиття ним належних заходів для відвернення порушення правил екологічної безпеки чи усунення небезпеки використовується також і у практиці Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ). Наприклад, рішенням ЄСПЛ у справі «Фадєєва проти Росії» від 05.06.2005 [27] було встановлено, що Російська Федерація порушила право заявниці на повагу до приватного чи сімейного життя. Пунктом 87 цього рішення ЄСПЛ встановив, що у місці проживання позивачки протягом значного проміжку часу нормативи ГДК забруднювальних речовин у атмосферному повітрі були перевищені. Цей факт давав підстави розглядати цю справу на предмет порушення права позивачки, передбаченого статтею 8 Європейської конвенції про захист права людини та основоположних свобод (далі - ЄКПЛ). Оскільки завод «Сєвєрсталь», який спричинив перевищення нормативів ГДК, не перебував у державній власності, то держава не могла розглядатися як така, що безпосередньо втручалася у приватне чи сімейне життя позивачки. При цьому ЄСПЛ звернув увагу на те, що відповідальність держави в екологічних справах може наставати у зв'язку з невиконанням обов'язку з належного регулювання приватних промислових об'єктів (пункт 89 рішення ЄСПЛ у справі «Фадєєва проти Росії» від 05.06.2005).

У пункті 89 вказаного рішення ЄСПЛ зазначив «*скарга заявниці підлягає розгляду з погляду позитивного обов'язку держави вживати виправданих та*

прийнятних заходів для забезпечення права заявниці, передбаченого параграфом першим статті 8 Конвенції» і далі «… *першим завдання Суду* [ЄСПЛ] *є оцінити чи можна було б виправдано очікувати від держави дій щодо відвернення чи припинення оскаржуваного порушення права заявниці*».

ЄСПЛ встановив, що 17.04.1996 Череповецький міський суд своїм рішенням визнав право заявниці бути переселеною з екологічно-небезпечної території та зобов'язав міську раду включити заявницю до списку осіб, які мають першочергове право на отримання житла. Станом на 2005 рік заявниця не була переселена. Як правило надання житла у порядку черги тривало досить довго, тому не було жодних підстав сподіватися, що заявницю буде переселено із санітарно-захисної зони заводу найближчим часом. Переселення кількох сімей з санітарно-захисної зони заводу «Сєвєрсталь» здійснювалося добровільно самим заводом. На підставі цих фактів ЄСПЛ зробив наступного висновку «*країна* [Російська Федерація] *дозволила здійснювати експлуатацію заводу, що спричиняє забруднення, в центрі густо населеного міста. Оскільки токсичні викиди з устаткування заводу перевищували безпечні рівні, встановлені національним законодавством, та могли б становити загрозу здоров'ю тих, хто проживає неподалік, країна за допомогою законодавства встановила що певна територія довкола заводу повинна бути вільною від поселень. Однак ці законодавчі заходи не були реалізовані на практиці*» (параграф 132 рішення ЄСПЛ у справі «Фадєєва проти Росії» від 05.06.2005). У другому реченні параграфу 133 зазначеного рішення ЄСПЛ зазначив «… *незважаючи на те, що ситуація довкола заводу вимагали спеціальних заходів щодо тих, хто проживає в зоні* [санітарно-захисній зоні заводу «Сєвєрсталь»], *країна не запропонувала заявниці жодного ефективного вирішення, яке б допомогло їй покинути небезпечну територію. Більше того, незважаючи на те, що устаткування заводу, про яке мовилося вище, використовувалося з порушенням внутрішньодержавних екологічних вимог,* ***ніщо не свідчить про те, що країна запланувала та застосовувала ефективних заходів, які б дозволяли врахувати інтереси місцевого населення, на яких впливало забруднення та які могли б знизити рівень промислового забруднення до прийнятного рівня***».

З вищенаведених цитат можна побачити, що порушення права повагу до приватного та сімейного життя та права на екологічну безпеку полягало у тому, що країна:

1) *не запланувала та не застосовувала ефективних заходів, які б дозволяли врахувати інтереси місцевого населення, на яких впливало забруднення та які могли б знизити рівень промислового забруднення до прийнятного рівня;*

2) *не запропонувала заявниці жодного ефективного вирішення, яке б допомогло їй покинути небезпечну територію*.

5. За загальним правилом порушення права на екологічну безпеку буде мати місце лише тоді, коли зобов'язаний суб'єкт не вжив всіх залежних від нього заходів для забезпечення дотримання вимог екологічної безпеки, закріплених нормами права. Вказане загальне правило повинно діяти тією мірою, якою законодавець не встановив іншого правила. Верховна Рада України пунктом третім частини першої статті 84 Конституції України від 28.06.1996 [10] наділена правом приймати закони, а отже змінювати загальне правило, описане вище.

Частиною п'ятою статті 1187 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 № 435-IV [12] (далі – ЦК), зазначене вище загальне правило було змінене щодо осіб, що володіють джерелами підвищеної небезпеки, адже згідно з цією частиною «*особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого*». На наш погляд, ця стаття встановлює правила відповідальності за порушення поряд з іншим і права на екологічну безпеку, оскільки будь-яке порушення цього права означає шкоду.

В юридичній літературі вже було звернуто увагу на те, що ризик може відігравати роль інструмента «*за допомогою якого відбувається нормативний розподіл несприятливих наслідків між суб'єктами охоронного правовідношення і тим самим формується зміст правового зв'язку*» [14 с. 121]. Не викликає сумніву те, що частина п'ята статті 1187 ЦК встановлює відповідальність за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки, на підставі ризику, а не вини.

Таке правило означає, що у разі порушення права на екологічну безпеку, якщо таке порушення спричинене діяльність, пов'язаною з використанням джерела підвищеної небезпеки, відповідальність буде наставати на підставі ризику, тобто відповідальна особа буде нести відповідальність за порушення права на екологічну безпеку, якщо таке порушення спричинене внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки, навіть у випадку коли вжито всіх залежних від неї заходів для відвернення такого порушення. Такий порушник права на екологічну безпеку звільняється від відповідальності за порушення цього права лише у випадку, якщо таке порушення зумовлене дією непереборної сили.

6. Друга частина критеріїв права на екологічну безпеку – це правило, яке дозволяє позивачеві вимагати усувати негативного впливу, який відповідає вимозі екологічної безпеки, якщо такий вплив є невиправданим [схожої думки висловили А.М. Мірошниченко та Р.І. Марусенко в роботі 17 с. 268]. Загальною ознакою невиправданості негативного впливу є його обтяжливість для особи, на які справляється цей вплив, та його непотрібність особі, яка його спричиняє. Наприклад, один із сусідів облаштував майстерню для фарбування автомобілів. При цьому, маючи для здійснення фарбувальних робіт відповідні приміщення, власник майстерні здійснює роботи з фарбування на відкритому повітрі, що спричиняє неприємних запахів для його сусідів. Припустимо, що концентрація забруднювальних речовин не перевищує санітарних нормативів та дотримано інших санітарних правил. При цьому сусід власника майстерні відчуває незручностей від такої діяльності, що можуть бути усунуті за умови, що власник майстерні буде здійснювати фарбувальні роботи у відповідному приміщенні. Здійснюючи роботи з фарбування автотранспорту у приміщенні, а не на відкритому повітрі, власник майстерні не понесе жодних додаткових втрат від цього. У цій ситуації особа, що відчуває негативного впливу, має право вимагати, щоб роботи з фарбування автотранспорту здійснювалися у відповідному приміщенні.

Зазначений висновок є не лише теоретичною пропозицію, а має певне законодавче підґрунтя. Зокрема, частиною першою ст. 21 Конституції України встановлено принцип рівності. Цей принцип також відтворено у інших нормативно-правових актах (ст. 5 ЦПК, пункти 4, 7, 8 ч.3 ст. 2 КАС). Він означає необхідність забезпечити справедливого балансу між правами різних суб’єктів. Такого балансу не буде забезпечено, якщо особа, що відчуває негативного впливу, не буде мати можливості усунути істотного обмеження його права на сприятливе довкілля (негативний вплив), якщо усунення такого впливу не здатне вплинути на право власності чи право на здійснення підприємницької діяльності власника майстерні.

Іншою нормою, яка дозволяє вимагати усунути невиправданого впливу, що не порушує екологічних нормативів та санітарних норм, є положення частини другої ст. 13 ЦК, згідно з якою «*при здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довкіллю або культурній спадщині*». Створення незручностей сусідові, усунення яких жодним чином не позначиться на правах власника майстерні, порушуватиме цього обов’язку.

Є підстави вважати, що саме для забезпечення можливості усунути невиправданого впливу, що не порушує екологічних нормативів та санітарних норм, було встановлено правило частини першої статті 103 ЗК. Згідно з цією частиною «*власники та землекористувачі земельних ділянок повинні обирати такі способи використання земельних ділянок відповідно до їх цільового призначення, при яких власникам, землекористувачам сусідніх земельних ділянок завдається найменше незручностей (затінення, задимлення, неприємні запахи, шумове забруднення тощо)*».

В юридичній літературі обґрунтовано зверталося увагу на декларативність цього положення [17, с. 268, 22 с. 324, 13 с. 271]. На думку Мірошниченка А.М. та Марусенка Р.І. положення частини першої ст. 103 ЗК «*мають … характер заклику, а не формально-юридичного припису*» [18 с. 277]. Ми погоджуємося з тим, що зазначена частина сформульована не найкращим чином, однак аналіз цього положення дає підстави стверджувати, що ця стаття не була спрямована на забезпечення усунення впливу, який порушує відповідних нормативів. Вимагати усунення такого впливу можна було б за допомогою негаторного позову, на підставі ст. 391 ЦК (чи ст. 149 Цивільного кодексу Української РСР від 18.07.1963 № 1540-VI, яка діяла до прийняття ЦК). Розумний абстрактний законодавець, що знає про загальні положення цивільного права про можливість захисту права власності за допомогою негаторного позову, не міг приймати норму для дублювання загальних положень цивільного права. Отже, встановлюючи правило частини першої статті 103 ЗК, законодавець намагався встановити якесь додаткове правило. Таким додатковим правилом і є правило, що дозволяє усунути невиправданого впливу, що не порушує екологічних нормативів та санітарних норм.

Правило про необхідність забезпечення справедливого балансу між інтересами різних суб’єктів, а не лише дотримання (виконання) норм права використовує у своїй практиці також ЄСПЛ. Наприклад, у параграфі 98 рішення ЄСПЛ від 08.07.2003 у справі Геттон проти Об’єднаного королівства ЄСПЛ зазначив, що у цій справі необхідно звернути увагу на те чи було забезпеченого справедливого балансу між суперечними інтересами окремої особи та громади в цілому [1]. Посилання на необхідність встановити справедливого балансу між суперечними інтересами є також і в інших рішеннях ЄСПЛ [Див. наприклад, 26 параграф 41; 25 параграф 51].

7. Підсумок цієї статті можна викласти у вигляді наступних висновків.

Критерій права на екологічну безпеку складається з двох частин. Перша частина – це вимоги екологічної безпеки, закріплені у нормативно-правових актах.

Не будь яке порушення такої вимоги означає порушення права на екологічну безпеку. У випадку, якщо закріплену у нормативно-правових актах вимогу екологічної безпеки порушив суб'єкт, що не володіє джерелом підвищеної небезпеки, право на екологічну безпеку буде вважатися не порушеним, якщо зазначений суб'єкт доведе, що вжив всіх залежних від нього заходів для відвернення такого порушення.

У випадку, якщо закріплену у нормативно-правових актах вимогу екологічної безпеки порушив суб'єкт, що володіє джерелом підвищеної небезпеки, право на екологічну безпеку буде вважатися не порушеним, якщо таке порушення було результатом дії непереборної сили.

В інших випадках порушення закріпленої у нормативно-правових актах вимоги екологічної безпеки є порушенням права на екологічну безпеку.

Друга частина критерію права на екологічну безпеку – це правило, яке дозволяє позивачеві вимагати усунути негативного впливу, який не порушує закріплену у нормативно-правових актах вимогу екологічної безпеки, якщо такий вплив є невиправданим.

Список використаних джерел:

1.Judgement of Great Chamber. - Case of Hatton and others v. the United Kingdom. – 08.07.2003 // Електоронний ресурс. – Режим доступу. - http:// hudoc.echr.coe.int/sites/eng/Pages/search.aspx#{%22fulltext%22:[%22Hatton%22], %22languageisocode%22:[%22ENG%22],%22documentcollectionid2%22: [%22JUDGMENTS%22],%22itemid%22:[%22001-61188%22]}

2.Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки: Навч. на наук.-практ. Посіб. / Андрейцев В.І. – К.: Знання-Прес, 2002. – 332 с.

3.Анисимов А.П. Право человека и гражданина на благоприятную окружающую природную среду в Российской Федерации (конституционно-правовой аспект): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Анисимов Алексей Павлович. – Волгоград. – 193 с.

4.Брагинский М. И., Договорное право. Книга первая: Общие положения: [Брагинский М.И., Витрянский В. В.] Изд. 3-е, стереотипное. – М.: Статут, 2001. – 848 с.

5.Бредіхіна В. Л. Конституційні засади права громадян на безпечне навколишнє середовище: монографія / Національна юридична академія України

ім. Ярослава Мудрого. / Бредіхіна В.Л. — Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2008. — 168 с.

6.Бредіхіна В.Л. Основні засади правового захисту населення від негативного впливу навколишнього природного середовища / В.Л. Бредіхіна // Правове регулювання екологічної безпеки в Україні / [Гетьман А.П., Шульга М.В., Бредіхіна В.Л. та ін] . – Х.:Право, 2012 – 296 с.

7.Бредіхіна В.Л. Розділ ІІ Основні засади правого захисту населення від негативного впливу навколишнього природного середовища / В.Л. Бредіхіна // Правове регулювання екологічної безпеки в Україні: навч. посібник / [Гетьман А.П., Шульга М.В., Бредіхіна В.Л. та ін.]. – Х.: Право, 2012. – С. 17 – 62.

8.Васильева М.И. О применении в праве экологических критериев благоприятности окружающей среды / М.И. Васильева // Государство и право. – 2002. - № 11. – С. 84-92.

9.Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 6. – Ст. 56.

10.Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

11.Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 296.

12.Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 40. – Ст. 356.

13.Гуревський В.К. Глава 17 Добросусідство // Науково-практичний коментар Земельного кодексу України / Л.О. Бондар, А.П. Гетьман, В.Г. Гончаренко та ін.: За заг. ред. В.В. Медведчука. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 643 с.

14.Илларионова Т.И. Система гражданско-правовых охранительных мер. – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1982. – 168 с.

15.Ковальчук Т.Г. Правові питання забезпечення екологічної безпеки продуктів харчування: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук:12.00.06 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 1997. – 20 с.

16.Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля ухвалена IV Конференцією міністрів охорони довкілля «Довкілля для Європи», яка відбулася 25.06.1998 року в місті Орхус (Данія) // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33. – Ст. 1191.

17.Мірошниченко А.М. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України, 3-е видання, змінене і доповнене / А.М. Мірошниченко, Р.І. Марусенко. – К.: Алтера ; ЦУЛ, 2011. – 516 с.

18.Мірошниченко А.М. Науково-практичний коментар до Земельного кодексу України : (за станом нормат.-прав. актів та судової практики на 10 квіт.

2013 року) / А.М. Мірошниченко, Р.І. Марусенко. – 5-те вид. – Київ : Всеукр. асоц. видавців «Правова єдність», 2013. – 544 с.

19.Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – Ст. 462.

20.Офіційний вісник України. – 2004. - № 16.- Ст. 1088.

21.Офіційний вісник України. – 2005. - № 32.- Ст. 1918.

22.Погрібний О.О. Глава 17 Добросусідство // Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / В.І. Андрейцев, Г.І. Балюк, А.П. Гетьман та ін.; За ред. В.І. Семчика. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 896 с.

23.Примак В.Д. Вина і добросовісність у цивільному праві (терія, законодавство, судова практика) / В.Д. Примак. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 432 с.

24.Пугинский Б.И. Правовая экономика: проблемы становления / Б.И. Пугинский. Д.Н. Сафиулин. – М.: «Юридическая литература», 1991. – 240 с.

25.Рішення ЕСПЛ у справі Лопес Остра проти Іспанії Павел від 09.12.1994 // Електронний ресурс. – Режим доступу. - http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57905 та інші.

26.Рішення ЕСПЛ у справі Павел та Рейнер проти Об'єднаного королівства від 21.02.1990 // Електронний ресурс. – Режим доступу. - http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57622;

27.Рішення ЄСПЛ у справі «Фадєєва проти Росії» від 05.06.2005 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу. - http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69315.

28. Розенталь И.С. Раздел VII Общее учение об обязательствах и договорах / Розенталь И.С. // Римское частное право: Учебник / [Перетерский И.С., Краснокутский В.А., Флешиц Е.А. и др.] ; под. ред. И.Б. Новицкого и И.С. Петереского. – М.: Юриспруденция, 2000. – 448 с.

29.У цій роботі право на екологічну безпеку буде розглядатися у широкому його розумінні, яке оплює право на сприятливе довкілля.

30.Урядовий кур'єр. - від 22.05.2002. - № 91.

31.Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии / Шемшученко Ю.С. – К.: Наукова думка, 1989. – 206 с.

32.Шемшученко Ю.С. Человек и его право на безопасную (здоровую) окружающую среду / Ю.С. Шемшученко // Государство и право. – 1993. – № 10. – С. 120 – 125.

Причиною неефективності реалізації і захисту права на екологічну безпеку є нестача належним чином розроблених критеріїв цього права. Статтю

присвячено аналізові критеріїв права на екологічну безпеку. В результаті дослідження автор доходить висновку, що критерій права на екологічну безпеку складається з двох частин: 1) вимоги екологічної безпеки, закріплені нормативно-правовими актами та 2) вимога усувати невиправданий вплив, що не порушує вимог екологічної безпеки, закріплених нормативно-правовими актами.

***Ключові слова**: екологічні права; право на екологічну безпеку; захист прав.*

Причиной неэффективности реализации и защиты права на экологическую безопасность является отсутствие надлежащим образом разработанных критериев этого права. Статья посвящена исследованию критериев права на экологическую безопасность. В результате исследования автор приходит к выводу о том, что критерий права на экологическую безопасность состоит из двух частей: 1) требования экологической безопасности, закрепленные нормативно-правовыми актами и 2) обязанность устранять неоправданное влияние, не нарушающее требований экологической безопасности, закрепленных нормативно-правовыми актами.

***Ключевые слова**: экологические права; право на экологическую безопасность; защита прав.*

Realization and defence of the human right to environmental safety are ineffective due to a lack of the well-established legal criteria thereof. The article concentrates on analysis of the legal criteria of the human right to environmental safety. Aa a result of the research the author has concluded that the legal criteria of the human right to environmental safety has two parts: 1) environmental safety requirement established by the legal acts; and 2) the obligation to eliminate the unreasonable impact, which doesn't violate environmental safety requirement established by the legal acts.

***Key words**: environmental rights; the right to environmental safety; human rights protection.*